

Edukace žáků s SPU

Faktory ovlivňující edukaci žáka se SPU

Vstup do základní školy

Podmíněný školní zralostí

- Tělesná zralost a zdravotní stav
- Úroveň vyspělosti kognitivních funkcí (vizuomotorika, grafomotorika, řeč, sluchové/zrakové vnímání, vnímání prostoru, vnímání času, základní matematické představy)
- Úroveň práceschopnosti (pracovní předpoklady, návyky – zájem o učení, chuť poznávat)
- Osobnost (emocionálně-sociální zralost – vyrovnanost)

Vstup do základní školy

Přípravenost dítěte pro školní docházku zcela závisí na znalosti **jak se učit** (7 aspektů této činnosti)

- Sebevědomí. Dítě by mělo mít jistotu, že plně kontroluje a dokáže ovládat své pohyby, chování a okolní svět.
- Zvědavost. Pocit, že je zajímavé se dozvídat se nové věci a učit se.
- Schopnost jednat s určitým cílem. Schopnost ovlivňovat dění a jednat vytrvale.
- Sebeovládání. Schopnost přizpůsobit se a ovládat vlastní chování (smysl pro vnitřní kontrolu)
- Schopnost pracovat s ostatními.
- Schopnost komunikovat.
- Schopnost spolupracovat. Při společné činnosti nalezení rovnováhy mezi vlastními potřebami a potřebami ostatních

Charakteristika mladšího školního věku

- 1. – 5. třída (tj. 6/7 – 11/12 let)
- Škola je zásadním socializačním činitelem
- Dochází k výraznému růstu do délky
- Výrazně se zlepšuje jemná i hrubá motorika - s tím souvisí zájem o sportovní a pohybové aktivity
- Projevuje se individuální tempo jedince

- Velkou roli při přijetí do kolektivu mají fyzické předpoklady → děti totiž rovnají věci tak, aby byly stejné – nemají rády odchylky (skupinky podle toho, jestli má brýle, pěkné vlasy, je moc pomalý,...)
- Děti jsou velmi radikální, když se někdo do jejich skupinky nehodí, radikálně ho vyloučí

Charakteristika mladšího školního věku

- Dítě už se tolik nesoustředí jen na nějakou věc, ale vidí celek a přitom má smysl pro detail
- Ve smyslu pro detail se výrazně projevuje osobní zaměřenost (dítě např. chce dlouhé vlasy, tak si všude všimá všeho, co se toho týká – pěkných vlasů, sponek, účesů,...)
- Svět se rozšiřuje v prostoru i času, děti již nejsou závislé jen na tom, na co nazírají, ale v prvním období jsou ještě stále vázány na přítomnost
- Rozvoj řeči – gramatických pravidel, slovníku → kvalitativní i kvantitativní rozvoj

Vstup do základní školy a vývoj žáka na 1. stupni

- První den = významný den pro malého školáka
- Adaptační období – různě dlouhé
- Fáze nástupu do školy a etablování se v roli školáka (6 – 7 let)
- Fáze stabilizace (8 – 10 let) – žákovství jako samozřejmost.
- Fáze završení (11 – 12 let) – přechod do dalšího vývojového období spojeného s nástupem puberty
- Budování dovedností v návaznosti na roli školáka vs. selhávání
- Budování sociální role v kolektivu vs. Nepřiměřené projevy
- Hodnocení jako nástroj motivace vs. Trvalé selhávání
- „Pocit odlišnosti“
- Sebejistota vs. Nepřiměřené kompenzační mechanismy

Specifické poruchy učení na 2. stupni ZŠ

Období dospívání – Puberta a adolescence

- **Touha po nezávislosti a svobodě vs. Pocit jistoty a závislosti**
  - Snaha odpoutat se od vlivu rodiny
- **Rapidní fyzické změny**

- Fyzický růst/vzhled
- Výrazné změny v obličejí a stavbě těla
- Nároky na vzhled vyplývající z nároků společnosti
- **Vývoj sexuality a sekundárních pohlavních znaků**
  - Obavy, strach, poznávání vlastního těla
- **Tlak vrstevnické skupiny**
  - Snaha o začlenění
  - Názor vrstevníků určující
- **Sebevědomí**
  - Nejistota z vlastního vzhledu při srovnání s průměrem dané skupiny
  - Hormonální nerovnováha
  - Časté změny nálad

Dospívající žáci s SPU

Rozmanité kulturní a jazykové prostředí

- Řada žáků s SPU pochází socio-kulturně rozdílného/znevýhodněného prostředí
- Přístup rodiny ke škole, vzdělávání, čtení, psaní a plnění úkolů formuje žákův přístup
- V některých rodinách (v závislosti na kulturním kontextu) přebírají dospívající děti řadu povinností a úkolů (péče o mladší sourozence, aj.) – méně času na školní práci
- Problematicky se může jevit osvojování češtiny pro žáky z jiného kulturního prostředí – selhávání v základních úkolech navzdory schopnostem

Pasivní učení

- Žáci s SPU jsou při výuce ve škole pasivní v důsledku negativních zkušeností vyplývajících z předchozích neúspěchů
- Řada z nich přijímá roli „beznadějného studenta“ a namísto aktivního přístupu se tak stávají pasivními a přijímají pouze instrukce v činnosti
- Selhávají při zpracovávání (třídění, zařazování) nových informací ve vztahu k již osvojeným poznatkům

Nízké sebehodnocení

- A snížené sebevědomí je důsledkem dlouhodobé frustrace
- Mnoho dospívající s SPU má malou důvěru ve své schopnosti a potenciální školní úspěch
- Objevují se také emocionální obtíže v důsledku nedostatku pozitivních zkušeností

Sociální problémy a problémy v chování

- Názor vrstevníků a začlenění do vrstevnické skupiny je důležitou součástí dospívání
- Žáci s SPU mají často snížené SQ (sociální inteligenci) = obtíže získávání přátel a udržování přátelství
- Problémy v sociálním začlenění a poruchy/problémy v chování jsou často závažnějšími než školní neúspěch
- Vznikají v důsledku dlouhých neúspěchů, nízkého sebevědomí, snížené motivace, nedostatečného přijetí sociální skupinou

Poruchy pozornosti

- Na 2. stupni ZŠ vyšší nároky na žáka
- Nutnost trvalé koncentrace a vyšší snahy po delší dobu
- U žáků s SPU pokračují obtíže v pozornosti v souvislosti se školní prací

Nedostatek motivace

- V době, kdy žáci nastupují na 2. stupeň ZŠ, mají již dlouhodobé negativní zkušenosti se školním neúspěchem
- Pochybnosti o jejich schopnostech jsou spojeny také s jejich mentálními schopnostmi
- Nedostatek resilience vede k dojmu, že veškerá snaha je zbytečná
  - Teorie atribuce (Yasutake, Bryan 1995) – žáci s SPU mají tendence přisuzovat svůj úspěch jiným souvislostem – nevěří vlastním schopnostem, úspěch přisuzují štěstí nebo jednoduchosti úkolu
  - Úspěch tedy nepřináší dostatečnou motivaci

Vztahy

- Žáci s SPU se musí cítit emocionálně přijati
- Nutnost posilování sebevědomí
- Mluvit s žákem o příčinách selhávání
- Podpora tvořivosti

Konzultace s rodiči

- Rodiče často mívají pocit viny
- Nutno objasnit emocionální stav dítěte – selhání, snížené sebehodnocení, neschopnost vyjádřit pocity
- Nezbytná vzájemná spolupráce

Výkonnost

- Chyby nesmí být brány jako negativní prvek, ale nutná součást učebního procesu
- Analýzy silných stránek dítěte a jejich využití

Strategie k podpoře pozornosti

Pozornost zaměřena k nesprávnému podnětu

Zahájení pozornosti

- Pohotovost, připravenost a motivace k výuce

Zaměření pozornosti

- Bdělost a dostatek energie
- Studenti s ADHD si musí osvojit správné strategie pozornosti (jak zaměřit), rozvažovat, být pohotiví, umět vyslechnout otázku ještě před samotnou odpovědí

Udržení pozornosti

- Vyžaduje koncentraci po dostatečně dlouhou dobu
- Schopnost udržení je nutná pro získání důležitých informací

Strategie přístupu k zvládnutí impulzivitu a hyperaktivity

Uzpůsobení kurikula

- Aktivní činnosti udrží jejich pozornost + zvýší motivaci

Schopnost čekat

- Poskytovat verbální a motorické odpovědi, zatímco čekají
- Stručné přesné informace při řešení jednoduchých úkolů

Jasná časová organizace

- Krátké požadavky, redukovat množství činností
- Střídání pohybových úkolů s úkoly statickým

Možnost pohybu při vyučování

Zařazování pauz mezi činnostmi

Obecné zásady podpory ve třídě

- Posadit žáka blízko k učiteli, vedle klidného dítěte
- Vysvětlovat novou látku srozumitelně, v jednoduchých větách
- Dávat jasnou zpětnou vazbu
- Domluvit se na úkolech – krátké termíny, známkování
- Vyhnout se únavě, rychlému rytmu
- Pomoci žákovi najít jeho správné tempo práce
- Nechat jej odpovídat na otázky i mimo stanovené pořadí
- Nenavazovat po sobě těžké aktivity

Obecné zásady podpory ve třídě

- Pomocť žákovi v počátku plnění úkolu
- Být trpělivý s jeho pomalostí
- Nechat žáka objevovat své schopnosti a využívat je také při skupinových aktivitách ve třídách
- Je nutné rozvíjet poznatky o poruchách učení
  - Způsobilost učitele
- Volit vhodné strategie učení (dle typu žáka)
- Rozvoj strategií vědoucích ke zlepšení organizace vlastního času
- Rozvoj metakognice – vhodné způsoby myšlení, zhodnocení vlastních dovedností/slabostí, poučení se z vlastních chyb
- Sociální a emocionální strategie
- Prostředí, v němž je žák podporován a cítí se bezpečně

Student se SPU na střední školy

U některých žáků s SPU se podaří obtíže překonat a pokračují ve vzdělávání bez výrazných obtíží. Častěji obtíže přetrvávají.

Student s SPU na střední škole

- Problémy v organizaci práce
- Nižší schopnost psát souvislé texty (projekty, referáty, eseje, apod.)

- Nesprávné pracovní návyky (učení drilem, ...)

Vhodné kompenzační postupy

- Vyšší časové dotace úkolů, testů, zkoušek (cca 25 %)
- Využívání multisenzoriálního přístupu (práce s PC)
- Při zkouškách může být přítomen facilitátor (osoba předčítající text, otázky, popř. zapisuje odpovědi)
- Otázky ke zkoušce (úkoly) může student dostávat nahrané
- Alternativní formy zkoušení, hodnocení, metody práce

Student se SPU na střední školy

Vhodné kompenzační postupy

- Vyšší časové dotace úkolů, testů, zkoušek (cca 25 %)
- Využívání multisenzoriálního přístupu (práce s PC)
- Při zkouškách může být přítomen facilitátor (osoba předčítající text, otázky, popř. zapisuje odpovědi)
- Otázky ke zkoušce (úkoly) může student dostávat nahrané
- Alternativní formy hodnocení a metody práce
- Formy zkoušení: ústní/písemné
- Využití počítačů pro písemné vypracování úkolů

Terciární vzdělávání

- Klade vyšší nároky na samostatnost studenta
- Menší kontakt s vyučujícím, nutnost práce s rozmanitými texty
- Podpora např. ze strany center podpory (Teirésias)

Potenciální zvýhodnění žáků s SPU na VŠ

- Prodloužení doby studia
- Uzpůsobení metod vzdělávání
- Náhradní plnění předmětů

- Úprava způsobů absolvování zkoušek
- Vyšší časové dotace při zpracování zkoušky
- Poznámky elektronickou formou, aj.

Dospělost jedince se SPU

V rámci profese mohou přetrvávat obtíže v :

- Časové organizaci činností (pracovní úkoly, sebeorganizace, ...)
- Zvládání více paralelních úkolů
- Vytváření a udržování sociálních vazeb (i mimo pracoviště)
- Strategie k překonávání obtíží

Diagnostika specifických poruch učení u adolescentů a dospělých osob

- Cimlerová, Pokorná a Chalupová, 2007
- 15 testů (8 modulů)
- Čtení, psaní, fonemického povědomí, zrakové percepce a koncentrace, motorických funkcí
...

Faktory ovlivňující edukaci žáků s SPU

Komunikace žáků s SPU

- Žáci s SPU často používají k získání pozornosti **nevhodné způsoby**
  - Pokřikování po třídě, stále opakují jméno učitele, aj.)
- **Úroveň reakcí** v komunikaci **je nižší**, než odpovídá věku
  - Preference neverbálních projevů, snížený zájem o komunikaci
- **Interakce** žáka je v oblasti rozsahu, obsahu a účinnosti **problematičtější**
- Pokud žáci s SPU žádají o pomoc/podporu, mohou **selhávat ve schopnosti vyjádřit, co přesně potřebují**
- **Menší tendence ptát se** pro získání dalších informací
- Problematické ukotvení komunikačních návyků – **pozdrav**
- Při vyprávění, sdílení obsahů, se může projevit snížený zájem, nejistota, malá pozornost a zájem věnovaný sdílení

- Obsahově se věnují ve sdělení např. jen části děje, zmiňují osoby bez kontextu
- V oblasti interakce a **konverzace** je třeba žáky s SPU **více podněcovat**
- **Selhávání v pojmenování předmětů**
- Více pozornosti věnují **vulgarismům**
- Neshody s kamarády řeší často neverbálně – strkáním, bitím

Specifický logopedický nález

Poruchy řeči a jejího vývoje – symptom LMD!

- Z. Žlab – 52 % dětí ve věku 6 – 14 let s LMD přítomna NKS (N=700)

Specifický logopedický nález zahrnuje:

- **Artikulační neobratnost**
  - Žák umí tvořit hlásky/slova, artikulace je však namáhavá, těžkopádná, neobratná a často méně srozumitelná
- **Specifické asimilace**
  - Postihují sykavky (cvrci, čvrtci namísto cvrčci)
  - Tvrdé a měkké hlásky (prázdny namísto prázdniny; nyný namísto nyní)
  - Problém se správnou výslovností hlásek ve slově, byť samostatně je vyslovit umí (šešity, susenky, šušenky)

U žáků 2. stupně ZŠ

- Problémy při vyslovování pojmu př: mnohoúhelník, meteorologický, polyvinylchlorid, etc.
- Žák může působit, že si dělá legraci, není však schopen obtíž překonat

Systematická podpora rozvoje řečových dovedností, slovní zásoby, artikulace = logopedická péče

Nález se promítá do psaní – Specifické dysortografické chyby

Deficity v sociálních dovednostech

- Obtíže výrazně znevýhodňující žáka s SPU

- Zasahují do života žáka s SPU nejen ve škole, ale také doma či při hře
- 1/3 žáků s SPU má deficit v sociálních dovednostech
- Mohou (ovšem nemusí) se pojit s obtížemi při vzdělávání
  - Žák s nedostatečně rozvinutým sociálním vnímáním může zvládat nároky daného ročníku
- Mohou být přítomny jako primární obtíže, či vznikat jako důsledek dlouhodobého neúspěchu
- **Sociální dovednosti a komunikační interakce se rozvíjí zejména ve školním období – klíčové pro udržování mezilidských vztahů**
  - Znevýhodnění žáků s SPU
- Ne vždy jsou tyto obtíže zohledňovány při vzdělávání žáků s SPU

Deficity v sociálních dovednostech

Nízká úroveň sociální percepce

- Sociální percepce = porozumění sociální situaci a vnímavost k pocitům druhých
- Žáci s SPU selhávají v posuzování nálad a postojů vnějšího okolí a nejsou schopni vycítit atmosféru v sociálních situacích
- Vykazují nepřiměřeně jednání, mají nevhodné poznámky a neumí vyjádřit nesouhlas vhodnou formou
- Žáci s SPU vykazují ve vyšší míře tendence k úzkosti, depresi a problémům v chování oproti svým vrstevníkům

Nedostatek soudnosti

- Rozvoj sociálních dovedností je v určitém ohledu podobný vývoji akademických dovedností (čtení, psaní, matematických dovedností, ...)
- Žáci se musí naučit předvídat jednotlivé postupy (anticipace) a porovnávat aktuální výsledky/situaci s očekávanými výstupy
- Na základě této zpětné vazby žáci musí korigovat své jednání
- Vzhledem k tomu, že žáci s SPU neumí předvídat sociální jednání svého okolí, neumí odhadnout, zda dané jednání odpovídá jednání očekávanému

Obtíže v odhadování citů druhých

- Žáci s SPU jsou méně vnímaví vůči citům druhých, než jejich vrstevníci
- Používají proto nevhodné jednání, vyjadřování, protože neumí odhadnout, zda je komunikační partner šťastný/smutný, apod.
- Navíc jsou necitliví vůči atmosféře sociálních situací – neumí odhadnout pocity z mimiky a

řeči těla

Obtíže v socializaci a získávání přátel

- U žáků s SPU jsou patrné obtíže již v úvodu sociální interakce
- Děti s SPU mají tendence používat v konverzaci více vulgarismů a různých narážek
- Pokud pracují ve dvojici, mají tendence iniciativu druhého ignorovat
- Tyto děti jsou často vnímány jako nepřátelské a zároveň osamělé

Emocionální obtíže žáků se SPU

Nízké sebehodnocení

- Trvalý neúspěch a neschopnost dosáhnout rozvoje kompetencí vede k celkovému negativnímu sebehodnocení
- Akademické nedostatky a neúspěch v sociální interakci vedou k frustraci, zklamání a pocitu vlastní neschopnosti
- Dojem učitele, že „žák by to zvládnul, kdyby se více snažil“ přispívá k celkově negativnímu sebehodnocení

Úzkost

- Žáci s SPU vykazují větší úzkost než jejich vrstevníci
- Nároky a tlak školního prostředí indikují úzkost až paniku
- Žáci se často cítí bezradní – tendence záškoláctví, agresivního jednání, apod.

Úroveň resilience

- Někteří z žáků s SPU jsou dostatečně odolní vůči stresu a jsou schopni si vybudovat zdravé sebehodnocení a přiměřené sebevědomí
- K získání pozitivního pocitu sebehodnocení je třeba podpora ze strany učitelů, rodičů a vrstevníků, kteří jsou seznámeni s obtížemi žáků

Výchovný styl rodiny

Rodina

- Primární sociální skupina
- Hlavní výchovný činitel, dominantní pro socializaci dítěte
- Funkce: Biologická, výchovná, emocionální, ekonomická

Výchovné styly

- Výchova **zavrhující**
  - Existence dítěte připomíná zklamání, nezdár
- Výchova **rozmazlující**
  - Přílišné citové lpění na dítěti
  - Tendence předcházet obtížím a podřizovat se přáním dítěte
- **Perfekcionalistická výchova**
  - Vysoká očekávání – přílišný stres
- Výchova **úzkostná**
  - Přemíra pozornosti a nadměrná starostlivost – vzdor/podřízení
- **Autoritářská výchova**
  - Akceptace dítěte a jeho rozvoje dle individuálních možností

Sourozenecké konstelace

Vztahy mezi sourozenci a fungování rodiny mohou být ovlivněny reakcí rodičů na potřeby dítěte SPU

Je nutné přiměřeně vysvětlit obtíže dítěte také sourozencům

Postoje sourozenců (Veselá, J. 2010)

- Sourozenci vnímají **pozitivní podporu** ze strany rodičů, projevují více sympatií k postiženému sourozenci a rodiče postižení akceptují
- Sourozenci pocítují **znevýhodnění**, pocity viny, které vyplývají z odmítání sourozence. Rodiče mohou věnovat více času dítěti s postižením.

Faktory ovlivňující reakce rodičů a sourozenců dětí s dyslexií:

- Věk dítěte ovlivňuje fungování rodiny
- Doba stanovení diagnózy
- Dostupnost a charakter podpory ze strany školy, poradenských pracovišť
- Stupeň (rozsah) postižení
- Počet členů rodiny
- Pozice dítěte v rodině

Styly učení

Nástroj školního vyučování

Jejich osvojení = napomáhá ovládat vlastní učení

- Cílem výuky je naučit se, jak se učit
- Metakognitivní potenciál člověka

Kolbův cyklus učení

- **První fáze** – Konkrétní zkušenost
  - Získávání zkušeností
- **Druhá fáze** – Pozorování, reflexe
  - Zpětný vědomý pohled na prožité
- **Třetí fáze** – Formování pojetí
  - Vyvozování závěrů z reflexe
- **Čtvrtá fáze** – Ověřování závěrů v nových situacích
  - Plánování a aplikace získaných závěrů v nových situacích a získání konkrétních zkušeností

Styly učení ve školním prostředí

N. J. Entwistle

Povrchní styl

- Aktivní styl – velká snaha, pílě, ovšem se zdánlivým porozuměním učivu
- Pasivní styl – velmi malé úsilí žáka, absence zájmu, reprodukce informací

Utilitaristický styl (vypočítavý)

- Snaha dosáhnout co nejlepších známek za každou cenu

Hlubkový styl (hluboký zájem o učivo)

- Postupné učení
  - Zvládnutí podrobností na úkor obecných principů
- Souhrnné učení
  - Žák se zaměřuje na obecné principy a integraci poznatků
- Pružné učení
  - Pochopení obecných principů a osvojení si detailů s cílem ilustrace a správné

argumentace

Styly učení ve školním prostředí

Učební styly

- Vznikají na genetickém podkladě
- Ovlivňuje je charakter učiva, věk i vzdělávací cíl

Auditivní typ

- Obsah učiva je osvojován sluchovou cestou
- Poslech výkladu, kladení otázek, komunikace s učitelem

Vizuální typ

- Učení zrakovou cestou
- Využití učebnic, zápisů, výpisků (diagramů), přehledů, apod.

Haptický typ

- Osvojování učiva zejména skrze názorné pomůcky
- Pokusy, manipulace s předměty (modely, aj.)

Motorický typ

- Převažuje učení pohybem
- Při osvojování učiva mění polohu, pomůckou je rytmižace

Postupy respektující styly učení u žáků se SVP

Potřeba podpory vytrvalosti

- Žáci s SVP mívají obtíže v pozornosti, bývají nerozhodní, introverní + zvýšená unavitelnost
- Vhodné je proložit plnění úkolů relaxací a pozitivní motivací před úkoly

Potřeba strukturovaných úkolů

- Nedostatek informací vede k nejistotě žáka, jak úkol zvládnout
- Jasná struktura úkolů, zpřehledňující dílčí úkoly, zpětná vazba

Preference učebního stylu

- Auditivní (diskuze), vizuální (samostatná práce), etc.

Potřeba komunikace v učebních situacích

- U žáků s SVP nedostatky v interakci a komunikaci

Využití rodičovské autority

- Využívání zkušeností rodičů žáků s SPV vs. Hyperprotektivita

Potřeba přiměřených požadavků